Documentarea vizuală în cercetările istorice și etnologice din Basarabia și Republica Moldova

Adrian DOLGHI
National Museum of Ethnography and Natural History, Ion Creangă State Pedagogical University of Chișinău
Corresponding author emails: addolghi@gmail.com

Visual Documentation in Historical and Ethnological Research in Bessarabia and the Republic of Moldova

Abstract: The article discusses the essential role of photography as a research tool in the disciplines of history and ethnology, emphasizing its importance in documenting and preserving cultural memory. The article elucidates the historiography of the evolution of photography in Bessarabia, both as an art form and as a technology, which has made it an essential tool for documenting cultural diversity. The article mentions the contributions of earlier researchers who have elucidated the history of photography in Bessarabia and utilized the method of visual documentation in their research. These works opened new research directions, emphasizing the importance of photographic archives in the study of history and culture. It is affirmed that since the inter-war period, photography has been used as an important tool in ethnographic research, contributing to the documentation of traditional culture. Examples include the field expeditions conducted by the Romanian Social Institute, which captured various aspects of everyday life in Bessarabian villages, the research carried out in the Moldovan SSR in 1944-1991, as well as the experience of research from 1991 to the present. The conclusions contain the idea that photography is an essential tool in historical and ethnological research, having the ability to capture visual, emotional and social aspects of everyday life. The article proposes recommendations for increasing the value of visual documentation, including digitization of photographs, organization of exhibitions and collaboration between institutions to promote photography as a tool for research and education, etc.

Keywords: visual documentation, photography, history, ethnology, research, Bessarabia.

Citation suggestion: Dolghi, Adrian. "Documentarea vizuală în cercetările istorice și etnologice din Basarabia și Republica Moldova." *Transilvania*, no. 10 (2024): 76-89. https://doi.org/10.51391/trva.2024.10.09.

Introducere

Imaginea a devenit un suport informațional din ce în ce mai important în domeniul științelor umaniste, iar reprezentarea vizuală se dovedește a fi un mijloc mai eficient de transmitere a cunoștințelor comparativ cu textul. Această evoluție subliniază rolul esențial pe care fotografia îl are în cercetarea și cunoașterea culturii, facilitând o înțelegere mai profundă și mai accesibilă a fenomenelor culturale. În acest context, muzeele, în calitatea lor de instituții culturale, au dobândit o importanță crescândă în conservarea și prezentarea patrimoniului cultural. Utilizarea imaginilor în cadrul expozițiilor și programelor muzeale s-a dovedit a fi deosebit de eficientă în procesul de educare și sensibilizare a publicului cu privire la valoarea și semnificația patrimoniului cultural. Fotografia, de la apariție și până în prezent, a suscitat interesul unui număr considerabil de admiratori, artiști și cercetători. Datorită capacității sale de a înregistra imagini fidele ale realității, fotografia s-a impus ca un instrument esențial în documentarea și conservarea memoriei colective. În contextul cercetărilor istorice și etnologice din Basarabia și Republica Moldova, actualitatea documentării vizuale se evidențiază prin multiple aspecte esențiale, subliniind importanța fotografiei atât ca instrument de cercetare, cât și ca sursă de informații valoroase. Studiul fotografiei ca izvor și document istoric se dovedește a fi deosebit de relevant și

actual în cadrul cercetărilor istorice și etnologice contemporane. Evoluția fotografiei, atât ca formă de artă, cât și ca tehnologie, a transformat-o într-un instrument indispensabil pentru documentarea și înțelegerea istoriei, în special a diversității culturale.

În prezentul articol ne propunem să analizăm experiența valorificării fotografiei în calitate de document istoric și instrument de cercetare, a aplicării documentării vizuale ca metodă de obținere a cunoștințelor în domeniile istoriei și etnologiei în Basarabia și Republica Moldova. Pe parcursul studiului vom evidenția faptul că în spațiul geografic menționat, există o anumită tradiție în aplicarea documentării vizuale și în utilizarea fotografiei în cadrul cercetărilor istorice și etnografice. Această abordare va permite o evaluare comprehensivă a rolului fotografiei în conservarea și studierea patrimoniului cultural și istoric al regiunii, oferind totodată perspective noi asupra modului în care documentarea vizuală poate contribui la o înțelegere mai profundă a identității și evoluției societății.

Cercetările referitoare la istoria artei fotografice în Basarabia

Aspecte ale istoriei fotografiei basarabene au fost elucidate în anul 1995, în studiile cercetătoarei de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Maria Hasnaș. În articolul „Unele considerații privind istoria fotografiei în Basarabia"[1] este revelată pentru prima dată în baza documentelor de arhivă și a fotografiilor din Muzeul Național de Istorie a Moldovei o scurtă istorie a artei fotografice din Basarabia. Este elucidată activitatea atelierelor fotografice, a primilor artiști fotografi, relațiile cu unele instituții din afara regiunii și alte aspecte. Articolul a deschis o direcție de cercetare nouă în Republica Moldova cu o perspectivă de dezvoltare, deoarece documente fotografice și de alte gen dar cu referire la temă, din secolul al XIX-lea se mai găsesc și în alte muzee, arhive dar și în colecții private. Aceiași cercetătoare într-un alt studiu a enunțat pe lângă problema „istoriei artei fotografice" și pe cea a valorii de document și de exponat a fotografiei[2]. Autoarea menționează ca valoarea de document și de exponat a fotografiei a fost înțeleasă de înșiși contemporanii epocii de sfârșit al secolului al XIX-lea – început al secolului XX, deoarece muzeele din Imperiul Rus, dar și cele locale din Basarabia se preocupau de adunarea materialului de teren pentru a ilustra cultura popoarelor, în acest sens dintr-un „document datat cu anul 1919, aflăm că studentul Universității din Sankt-Petersburg Kirmici a fost delegat în Basarabia să colecteze fotografii etnografice pentru Muzeul Împăratului Alexandru al III".[3] De asemenea din articol aflăm că Muzeul Zemstvei din Basarabia înființat în 1889 și Muzeul Societății Istorico-Arheologice Bisericești constituit în 1906 au desfășurat o activitate de completare colecțiilor de fotografii inclusiv prin organizarea expedițiilor de teren. Autoarea concluzionează că „fotografii basarabeni au conștientizat calitatea de document a fotografiei încă din secolul al XIX-lea; fotografia din Basarabia era reprodusă și difuzată prin cărți, reviste, albume și cărți poștale; în muzeografie, fotografia a constituit, în primul rând, un document de lucru care înregistra anumite situații de pe teren de către cercetătorul muzeograf, dar și un document (eventual exponat), care imortaliza chipuri ale unor personalități remarcabile ale timpului, evenimente politice și culturale, aspecte ale vieții cotidiene, tipuri umane, ocupații și costume de epocă.[4] Faptele documentare elucidate, precum și concluziile referitoare la valoarea de document a fotografiei sunt deosebit de importante studiului nostru referitor la utilizarea documentării vizuale în cercetare, or, artiștii fotografi realizând fotografii în atelierele lor și în deplasările de teren din provincie au documentat realitatea societății contemporană lor din multiple perspective: social-economică, politică și culturală.

Unele aspecte ale istoriei artei fotografice din Basarabia au fost relatate în anul 2002 în Revista ART-hoc de către arhitectul și cercetătorul Eugen Bâzgu. În articol sunt elucidate și aspecte artistice ale activității fotografilor și ale valorii de document pe care o are fotografia. Autorul remarcă faptul că „progresul tehnic îi rezervă fotografiei un rol tot mai important în imperiul imagistic actual, iar ierarhizată pe palierul valoric de la document la artă sublimă, fotografia nu a pierdut mult din magia fascinantă a începuturilor. Nu va pierde nici de acum încolo pentru că satisface cu multă generozitate micul orgoliu

1. Maria Hasnaș, „Unele considerații privind istoria fotografiei în Basarabia", *Tyragetia*, nr. IV-V (1994-1995 (publicat în 1997)): 203–208.
2. Maria Hasnaș, „Fotografia – document și exponat. Retrospectivă", *Tyragetia*, nr. IV-V (1994-1995 (publicat în 1997)): 287-291.
3. Ibid., p. 289.
4. Ibid., 290–291.

uman de așI imortaliza activitatea și chipul în trecerea continuă a timpului.[5]

Remarcabilă în abordarea istoriei fotografiei este cartea cercetătoarei Eelena Ploșniță „Fotografia basarabeană"[6]. Lucrarea este o incursiune în istoria artei fotografice în Basarabia în secolul al XIX-lea – începutul secolului XX. În lucrare autoarea elucidează căile pătrunderii artei fotografice în spațiul dintre Prut și Nistru, precum și procesul de răspândire a activității de fotograf și a atelierelor lor. Importantă este analiza și interpretarea metodelor utilizate și perfectate de artiștii fotografi în Basarabia, precum și aprecierea importanței fotografiilor care s-au păstrat în calitate de izvoare și instrumente pentru cercetare. Dintre numeroasele idei importante desprindem că „Fotografia reprezintă „un autentic izvor istoric care poartă prin vreme mesajul generațiilor trecute"". Din paginile lucrării desprindem ideea, importantă pentru studiul nostru, că 10 fotografii create de artiștii din Basarabia: A. Sumovski și A. Grosman au fost expediate în 1882 la Expoziția de la Moscova de la Manej, organizată de Societatea Naturaliștilor Amatori de pe lângă Universitatea din Moscova[7]. Expoziția a avut un caracter etnografic, și a avut menirea de a face cunoștință vizitatorilor cu cultura popoarelor din Imperiul Rus. De aici desprindem ideea că fotografia a fost utilizată pentru documentarea culturii tradiționale a românilor și etniilor conlocuitoare din Basarabia pentru cunoașterea acesteia de către publicul vizitator.

„Antologia fotografiei basarabene" de Mihai Potârniche, publicată în 2014 la editura Princeps, reprezintă o lucrare esențială pentru înțelegerea istoriei și culturii basarabene prin intermediul fotografiei. Această antologie cuprinde 550 de fotografii artistice și documentare, care ilustrează evoluția societății din Basarabia, de la cele mai vechi imagini din 1864 până la evenimente recente, cum ar fi semnarea Acordului de Asociere a Republicii Moldova cu Uniunea Europeană în 2014. Lucrarea este structurată în cinci capitole, fiecare având un rol specific în prezentarea contextului istoric și cultural. Primul capitol oferă un argument introductiv, în care autorul subliniază importanța păstrării arhivelor fotografice ca parte a patrimoniului național. M. Potârniche evidențiază faptul că fotografia a apărut în Basarabia în 1854, odată cu deschiderea primului atelier fotografic de către Eduard Glewski, marcând astfel începutul unei tradiții fotografice care va deveni un instrument valoros pentru documentarea istoriei. Fotografiile incluse în antologie sunt grupate în trei categorii: Chipuri, Evenimente, Locuri; Autori și viziuni; Fotografii ale timpului. Această clasificare permite o explorare detaliată a diversității subiectelor și a stilurilor fotografice, oferind o imagine de ansamblu asupra vieții cotidiene, a evenimentelor istorice și a peisajelor din Basarabia. De exemplu, imaginile din perioada interbelică surprind nu doar aspecte sociale, ci și momente de cotitură în istoria națională, cum ar fi raliul Chișinău-Hâncești din 1929 sau prima mare Adunare Națională din 1989. Un aspect remarcabil al lucrării este utilizarea fotografiei ca document istoric. M. Potârniche subliniază că fotografia nu este doar o formă de artă, ci și un instrument de înregistrare a realității, capabil să surprindă esența unei epoci. Imaginile din antologie reflectă nu doar evenimentele marcante, ci și viața de zi cu zi a oamenilor, oferind o fereastră către trecut. De exemplu, fotografiile realizate în perioada 1919-1940 ilustrează atât frumusețea culturală a Basarabiei, cât și dificultățile întâmpinate de populație în timpul regimului totalitar după ocuparea Basarabiei de către URSS.[8]

„Antologia fotografiei basarabene" este o lucrare valoroasă care demonstrează puterea fotografiei ca document istoric. Prin intermediul imaginilor sale, M. Potârniche reușește să creeze o narațiune vizuală a istoriei basarabene, invitând cititorii să reflecteze asupra identității culturale și a moștenirii istorice a regiunii. Această antologie nu doar că păstrează amintirea trecutului, dar și contribuie la înțelegerea prezentului, subliniind importanța fotografiei în documentarea și interpretarea istoriei.

Important pentru elucidarea valorii de document istoric a fotografiei este Albumul „Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918"[9]. Albumul este o lucrare esențială care ilustrează drumul Basarabiei spre unirea cu România în 1918, folosind fotografia ca document istoric. Această carte nu este doar o colecție de imagini, ci o narațiune vizuală care captează etapele majore ale evenimentelor din anii 1917-1918. Fotografiile din album servesc ca dovezi vizuale ale unor momente cheie din istoria Basarabiei: Imaginile surprind lupta pentru eliberare națională, mobilizarea basarabenilor împotriva dominației

5. Eugen Bâzgu, „File din istoria artei fotografice în spațiul basarabean", *Revista ART-hoc,* supliment la nr. 18 (2002): 3-5, 7–9, 11–16, 21–23, 25–26; Eugen Bâzgu, „File din istoria artei fotografice în spațiul basarabean" în *Arhitectura tradițională – memorie identitară,* ed. Eugen Bâzgu (Chișinău, 2018), 435–441.

6. Elena Ploșniță, *Fotografia basarabeană* (Chișinău: Cartdidact, 2005).

7. Ibid., 78.

8. Mihai Potârniche, *Antologia fotografiei basarabene* (Chișinău: Ed. Princeps, 2014).

9. Ion Țurcanu și Mihai Papuc, *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918 = Bessarabia in the Act of the Great Union of 1918* (Chișinău: Știința, 2017).

ruse, reflectând spiritul de rezistență și dorința de autodeterminare; Procesul de constituire a Sfatului Țării, fotografii ale primelor întâlniri și discuții din cadrul Sfatului țării ilustrează procesul democratic de formare a instituțiilor care au condus la proclamarea independenței; Momentul istoric al unirii este surprins în imagini care captează bucuria și entuziasmul populației, simbolizând un ideal național realizat. Din paginile albumului distingem fotografii care ilustrează dificultățile cu care s-au confruntat basarabenii la sfârșitul anului 1917, evidențiind tensiunile sociale și politice; Imagini cu soldații români care intră în Basarabia la cererea Sfatului Țării marchează un moment de tranziție și speranță pentru populație, documente vizuale care surprind transformările sociale și administrative care au avut loc după unire, reflectând adaptarea comunității la noile condiții.

Albumul „Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918" este o lucrare de referință care demonstrează puterea fotografiei de a funcționa ca document istoric. Acesta păstrează amintirea unor evenimente importante și contribuie la formarea identității naționale, oferind o platformă pentru reflecție asupra trecutului și a valorilor culturale comune.

Importante pentru studiul nostru de valorificare a fotografiei în calitate de izvor și instrument de cercetare o reprezintă lucrările cercetătorului Mihai Dohot, care abordează pe lângă aspectele artistice și pe cele ce țin de rolul cognitiv al fotografiei. De asemenea autorul elucidează diferite aspecte ale vieții societății ce pot fi observate în fotografii. Autorul apreciază mult valoarea documentară a fotografiilor și în calitate de instrument de cercetare. Din articolul „Stil și eleganță în fotografia basarabeană în cea de-a doua jumătate a secolului XIX" distingem idei utile din perspectivă teoretică în abordarea fotografiei ca izvor istoric: fotografia servește ca o sursă valoroasă de documentare vizuală, capturând aspecte vestimentare, contextul social și cultural al epocii. Aceasta permite cercetătorilor să analizeze evoluția stilului și a eleganței în rândul elitelor sociale; Imaginile fotografice reflectă valorile și normele sociale ale vremii, evidențiind influențele externe, cum ar fi moda din Occident, și modul în care acestea au fost integrate în cultura locală. Fotografiile pot ilustra schimbările în percepția asupra eleganței și statutului social, de asemenea pot evidenția tranzițiile stilistice și preferințele vestimentare, oferind o imagine de ansamblu asupra tendințelor modei; Fotografia contribuie la conservarea memoriei culturale, oferind o fereastră către trecut. Aceasta permite cercetătorilor să reconstituie nu doar aspecte vizuale, ci și emoționale și sociale ale vieții cotidiene din acea perioadă[10].

Din monografia „Imaginile fotografice de epocă - sursă de cunoaștere a societății basarabene (1854-1944)" a cercetătorului M. Dohot, desprindem un șir de idei esențiale în vederea examinării fotografiei în calitate de izvor și și instrument de cercetare: fotografiile de epocă constituie dovezi antropologice semnificative, oferind informații despre oameni, ținutele și expresiile lor, activitățile, obiectele din jur și clădirile, toate acestea putând fi interpretate pentru a înțelege mai bine spiritul epocii; fotografia servește ca un instrument esențial pentru reconstituirea anumitor evenimente și procese istorice, având capacitatea de a revela realitățile perene și persistente pe o lungă perioadă de timp; studiul fotografiei necesită o abordare competentă, științifică și integrată, combinând cercetări din domeniul antropologiei, psihologiei, semioticii, filosofiei, istoria artelor și culturologiei, ceea ce îmbogățește înțelegerea acestui fenomen; fotografiile de epocă sunt considerate un patrimoniu valoros care ar trebui să ocupe un loc central în educarea tinerei generații în spiritul valorilor naționale, contribuind astfel la formarea identității culturale; este esențială protecția și conservarea patrimoniului fotografic, având în vedere că acesta poate oferi răspunsuri necesare contemporaneității și poate ajuta la înțelegerea complexității identității naționale.[11] Într-un alt studiu al lui M. Dohot, fotografia este abordată în calitate de document și izvor al cercetărilor expozițiilor muzeale, a compozițiilor biologice ale MNEIN.[12] În calitate de izvor al cercetării elitelor basarabene importanța albumelor fotografie este subliniată în articolul *Fotografii și maeștri ai fotografiei într-un album inedit din colecțiile MNEIN*[13].

10. Mihai Dohot, „Stil și eleganță în fotografia basarabeană în cea de-a doua jumătate a secolului XIX", *Tyragetia. Serie nouă*, nr. 2 (2017): 147–162.

11. Mihail Dohot, *Imaginile fotografice de epocă - sursă de cunoaștere a societății basarabene (1854-1944)* (Chișinău: Tipocart Print, 2022).

12. Mihai Dohot și Vladimir Nichiforov, „Mărturiile fotografice ale compozițiilor biologice executate de Franz Ostermann în colecțiile MNEIN", în *Perspective contemporane în etnologie, muzeologie și științele naturii: Programul și rezumatele comunicărilor*, Ediția XXXII, 22 octombrie 2021 (Chișinău: Editura „Lexon-Prim", 2021), 40–41.

13. Mihai Dohot, „Fotografii și maeștri ai fotografiei într-un album inedit din colecțiile MNEIN (II)", *Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă)*, nr. 27 (2017): 173–182.

Valorificarea fotografiei în calitate de document istoric

Tradițional cercetătorii istorici utilizează documentul scris în cunoașterea faptelor și proceselor trecute. Documentarea vizuală are un rol secundar de a ilustra cele relatate. Cu toate aceste sursele vizuale ne ajută deseori să înțelegem și cunoaștem mai bine cele relatate. Există numeroase exemple de valorificare a documentului fotografic în cercetarea istorică. Ne vom rezuma la câteva exemple mai recente și evidente. Scriitorul Iurie Colesnic a utilizat în mod semnificativ documentarea vizuală, în special fotografia, în cercetările sale și elaborarea volumelor din seria „Basarabia necunoscută"[14]. Această serie explorează diverse aspecte ale istoriei și culturii Basarabiei, aducând la lumină informații și imagini inedite. Fotografiile joacă un rol central în volumele „Basarabia necunoscută", oferind cititorilor o perspectivă vizuală asupra subiectelor abordate. Iu. Colesnic a avut acces la arhive fotografice valoroase, incluzând imagini rare și inedite care documentează istoria Basarabiei. Imaginile sunt atent selectate și comentate de autor, completând și ilustrând textul scris. În articolul „Misterele Casei lui Șmakov"[15], Iu. Colesnic folosește fotografii pentru a reconstitui istoria clădirii și a familiei care a locuit acolo. Prin intermediul imaginilor, autorul reușește să redea atmosfera epocii și să pună în valoare patrimoniul cultural al Basarabiei.

Cercetările istorice utilizând izvoarele fotografice devin interdisciplinare, antropologia vizuală devenind un suport ale înțelegerii și interpretării evenimentelor și proceselor din trecut. Articolul „O fotografie-tablou a personalului administrativ județean și comunal din județul Chișinău (1923)[16]" de Teodor Candu prezintă o fotografie unică din 1923, care surprinde portretele funcționarilor administrației județene și comunale din județul Chișinău, realizată înainte de desființarea volostei ca unitate administrativ-teritorială.

Referitor la subiectul fotografiei ca sursă a cercetărilor, identificăm câteva idei importante: Fotografia reprezintă un document valoros pentru studiul istoriei locale, oferind o imagine de ansamblu asupra structurilor administrative din perioada interbelică în Basarabia. Aceasta ilustrează structurile administrative din județul Chișinău înainte de desființarea volostei, oferind informații despre contextul politic și social al vremii. Detaliile despre modul în care a fost realizată fotografia, inclusiv itinerariul fotografului și cerințele pentru funcționari, oferă perspective asupra practicilor administrative și culturale din acea epocă. De asemenea articolul evidențiază rolul fotografiei în păstrarea memoriei colective și în documentarea evoluției administrației locale, având potențialul de a fi utilizată în cercetări viitoare și în ilustrarea studiilor despre perioada interbelică în Basarabia. Fotografia, ca formă de artă și tehnologie, a evoluat semnificativ de-a lungul timpului, devenind un instrument esențial în documentarea și înțelegerea istoriei. În contextul subiectului abordat, lucrarea „Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812-1918)"[17] de Adrian Dolghi și Alina Felea, fotografia este utilizată nu doar ca un element vizual, ci și ca un document istoric valoros care oferă perspective unice asupra vieții sociale, culturale și economice din Basarabia în secolul al XIX-lea – începutul secolului XX. Constatăm că în atlas fotografia a fost valorificată din mai multe perspective:

1. Fotografia ca sursă de documentare istorică. Fotografiile incluse în atlas servesc drept mărturii vizuale ale diverselor aspecte ale vieții cotidiene din Basarabia. De exemplu, imagini cu țărani la muncă, comercianți pe străzi sau evenimente sociale reflectă nu doar stilul de viață al populației, ci și structura socială și economică a regiunii[18]. Aceste imagini contribuie la o înțelegere mai profundă a contextului istoric, oferind detalii care nu pot fi surprinse prin textul istoric tradițional.

2. Fotografiile din colecțiile Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală de la Chișinău și Agenția Națională a Arhivelor surprind diversitatea etnică și culturală a Basarabiei. Imaginile cu grupuri etnice diferite, cum ar fi românii, evreii și alte comunități, ilustrează interacțiunile și influențele culturale care

14. Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Tom 1 (Chișinău: Universitas, 1993); Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută,* Tom 3 (Chișinău: Museum, 2000); Iurie Colesnic, *Basarabia necunoscută* (Tom 4, Chișinău: Museum, 2002).

15. Iurie Colesnic, „Misterele casei lui Șmakov", *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos"*, nr. 4 (2018): 104–112.

16. Teodor Candu, „O fotografie-tablou a personalului administrativ județean și comunal din județul Chișinău (1923)", *Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă)*, nr. 31 (2019): 202–214.

17. Adrian Dolghi și Alina Felea, *Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812-1918)* (Chișinău: S.n., 2017); Adrian Dolghi și Alina Felea*, Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812-1918),* Ediție revăzută și adugită (Iași: Editura Universității A. I. Cuza, 2021).

18. Adrian Dolghi și Alina Felea, *Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812-1918),* 225-230.

au modelat identitatea regională[19]. Aceste reprezentări vizuale sunt esențiale pentru studiul etnografiei și al istoriei sociale, oferind o bază solidă pentru analiza diversității culturale.

3. Fotografiile au fost utilizate pentru a documenta evenimente semnificative, cum ar fi activitățile armatei sau vizitele oficiale. De exemplu, imaginea cu regele Ferdinand I și generalul Eremia Grigorescu la primirea trupelor armatei în 1917[20] servește drept mărturie vizuală a momentelor cheie din istoria Basarabiei. Aceste imagini nu doar că surprind evenimentele, dar și emoțiile și atmosfera acelor vremuri.

4. Fotografiile documentează, de asemenea, patrimoniul arhitectural al Basarabiei, incluzând biserici, clădiri publice și alte monumente istorice[21]. Aceste imagini sunt deosebit de importante pentru conservarea memoriei arhitecturale și pentru studiile de restaurare, oferind detalii despre stilurile arhitecturale și condițiile de conservare ale clădirilor.

5. Imaginile care surprind activități economice, cum ar fi agricultura sau comerțul, oferă o înțelegere a condițiilor de viață și a structurilor economice din Basarabia [22]. Aceste fotografii ajută la ilustrarea evoluției economice a regiunii și a impactului diverselor politici asupra vieții cotidiene.

Utilizarea fotografiei ca document istoric în „Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812-1918)" demonstrează importanța acestei forme de artă în înțelegerea și documentarea istoriei. Fotografiile nu sunt doar simple imagini, ci mărturii vizuale care oferă perspective unice asupra diversității culturale, evenimentelor istorice, patrimoniului arhitectural și condițiilor sociale și economice din Basarabia. Prin urmare, fotografia se dovedește a fi un instrument esențial în cercetarea istorică, contribuind la o mai bună înțelegere a trecutului.

Documentarea vizuală ca metodă de cercetare în domeniul etnologiei

Experiențele menționate de valorificare a fotografiei în calitate de document, instrument și metodă a cercetării în domeniul științelor socio-umanistice au fost aplicate și în cercetările etnografice încă în perioada interbelică. Documentarea vizuală în cercetările din Basarabia interbelică realizate de Institutul Social Român din Basarabia, așa cum este evidențiat în lucrarea cercetătoarei Ioana Popescu „Documentarea vizuală monografică, de la „Tipuri" la Țărani"[23], se concentrează pe utilizarea fotografiei ca instrument principal de captare a realității sociale și culturale. Această abordare a fost influențată de programul monografic al lui Dimitrie Gusti, care a promovat observația directă și documentarea vieții cotidiene, în contrast cu estetica romantică anterioară care se concentra pe tipuri culturale și pe reprezentări idealizate. Așa cum se menționează, cercetarea din Basarabia nu s-a deosebit ca schemă de organizare și metodă de lucru de campaniile din alte regiuni, pentru că monografia ajunsese un mecanism foarte bine pus la punct. Fotografiile realizate în cadrul acestor cercetări au fost folosite nu doar pentru a documenta obiceiuri și tradiții, ci și pentru a sensibiliza publicul urban cu privire la realitățile rurale. De exemplu, Iosif Berman, un fotoreporter asociat cu această școală, a avut un rol esențial în captarea imaginii satului românesc printr-o privire etică și autentică, care a invitat la compasiune și mobilizare socială.

Valorificarea acestor fotografii se manifestă prin capacitatea lor de a comunica nu doar informații vizuale, ci și emoții și contexte sociale. Ele devin, astfel, nu doar documente istorice, ci și instrumente de educație socială, contribuind la o mai bună înțelegere a identității culturale și a tradițiilor din Basarabia. Această documentare vizuală a fost esențială pentru a aduce *în atenția publicului aspecte ale vieții rurale care altfel ar fi putut rămâne neobservate.* Din articolele cercetătoarei Ludmila Chiciuc, distingem că utilizarea fotografiei în cercetările Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940) a reprezentat un aspect esențial în documentarea și analiza realităților sociale din această provincie. Institutul, având ca scop principal cercetarea științifică a vieții sociale, a recurs la fotografie ca

19. Ibid., 214-216, 129, 130.
20. Ibid., 45.
21. Ibid., 92, 249-250, 255,
22. Ibid., 207-209, 233, 240.
23. Ioana Popescu, „Documentarea vizuală monografică, de la «Tipuri» la Țărani", *Transilvania*, nr. 8-9 (2016): 44–55.

instrument de captare a diverselor aspecte ale vieții cotidiene, culturii și tradițiilor locale. [24] În cadrul campaniilor monografice desfășurate în satele basarabene, echipele de cercetare au realizat fotografii care ilustrau nu doar peisajele rurale, ci și activitățile economice, obiceiurile și datinile comunităților. Aceste imagini au servit ca surse vizuale valoroase, contribuind la o mai bună înțelegere a contextului social și cultural al regiunii. De exemplu, fotografiile realizate în timpul cercetărilor din satele lurceni și Nișcani au surprins arhitectura tradițională, momente din viața de zi cu zi a locuitorilor, evidențiind astfel complexitatea și diversitatea experiențelor umane. Institutul a organizat expoziții monografice la Chișinău, unde fotografiile au fost expuse pentru a ilustra rezultatele cercetărilor. De asemenea, fotografiile au fost incluse în publicațiile institutului, cum ar fi „Buletinul Institutului Social Român din Basarabia", unde au fost utilizate pentru a susține și ilustra studiile și analizele prezentate.

Prin utilizarea fotografiei, Institutul Social Român din Basarabia a reușit să creeze o arhivă vizuală care nu doar că documentează trecutul, dar servește și ca sursă de inspirație pentru cercetările viitoare. Această abordare interdisciplinară, care îmbină sociologia cu arta fotografică, a contribuit la dezvoltarea unei înțelegeri mai profunde a identității culturale și sociale a basarabenilor, subliniind importanța fotografiei ca instrument de cercetare în domeniul științelor socio-umanistice. Astfel, fotografia a devenit un element central în activitatea Institutului, facilitând nu doar documentarea, ci și popularizarea rezultatelor cercetărilor, având un impact semnificativ asupra percepției publicului despre din Basarabia interbelică. Cercetătorii Institutului Social Român au documentat fotografic expedițiile monografice. Printre cercetătorii care au participat la expediții au fost care Pantelimon Halippa, Petre Ștefănucă, Teodosie Al. Știrbu, Aurel Sava, Nicolae Moroșan și, Dumitru Barbu, Sergiu Bogos, Gheorghe Năstase, Paul Guja, Alexei Arvat, Mihail Costețchi, Grigore Vrabie, Pavel Grosu și alții[25]. Petre Ștefănucă a utilizat fotografia în cercetările sale. Echipele monografice, inclusiv cea condusă de el, au realizat sute de fotografii pentru documentarea problemelor cercetate. Aceste acțiuni au fost parte integrantă a campaniilor de cercetare desfășurate în teren, având scopul de a surprinde și analiza diverse aspecte ale vieții sociale și culturale din satele basarabene. Concluzionăm din lecturarea lucrărilor menționate că documentarea vizuală și valorificarea fotografiilor în cercetările din Basarabia, dar și din alte regiuni au avut un impact semnificativ asupra percepției și înțelegerii culturii rurale, transformându-le în resurse valoroase pentru studiul și promovarea patrimoniului cultural românesc. Fotografiile au fost utilizate în mod semnificativ în documentarea și cercetarea științifică din RSS Moldovenească, în special în cadrul cercetărilor etnografice. În anii 1946-1991, cercetătorii etnografi din RSS Moldovenească au realizat expediții de teren pentru a studia și documenta tradițiile populare. Fotografii ale diverselor obiceiuri, costume, și activități cotidiene au fost esențiale în capturarea autenticității acestor practici culturale. Materialul fotografic a fost păstrat în arhivele academice, incluzând mii de fotografii care reflectă viața și tradițiile comunităților locale. Cercetători ai sectorului de Etnografie apoi a Secției de Etnografie a Academiei de Științe din RSS Moldovenească au desfășurat importante cercetări de teren utilizând documentarea vizuală pe larg.

Printre primii etnografi ce a desfășurat expediții etnografice semnificative în RSS Moldovenească, utilizând fotografia pentru a documenta tradițiile și obiceiurile locale a fost N. Nicolaev. Lucrările sale deși aveau scopul să constate transformările socialiste și „dispariția treptată" a culturii tradiționale a înregistrat numeroase elemente ale culturii populare, inclusiv prin documentarea fotografică[26]. Un cercetător proeminent care a extins cercetările etnografice în RSS Moldovenească a fost V. Zelenciuc. El a utilizat frecvent documentarea vizuală în cercetările sale, a publicat lucrări care au inclus fotografii realizate în expedițiile de teren, oferind o viziune detaliată asupra artei și tradițiilor populare. Lucrările sale au fost esențiale pentru constituirea sectorului de etnografie în cadrul Academiei de Științe din RSS

24. Ludmila Chiciuc, „Aspecte privind moștenirea științifică și culturală a Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940)" *Buletinul științific al Universității de Stat "Bogdan Petriceicu Hasdeu" din Cahul, Seria "Stiinte Sociale"*, nr. 2 (2019): 51-63; Ludmila Chiciuc, „Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de institutul social român din Basarabia (1934–1940)", *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos"*, nr. 3 (54) (2019): 86-94; Ludmila Chiciuc, „Reflectarea activității Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940) în paginile ediției periodice a instituției", *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 1-2 (2019): 115-135.

25. Ludmila Chiciuc, „Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de institutul social român din Basarabia (1934–1940)", *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos"*, nr. 3 (2019): 86–94.

26. Никифор Николаев, „Рост социалистической культуры молдаван села Журы" ["Growing socialist culture of Moldovans in the village of Jura"], *Советская этнография*, № 2 (1951): 73–84.

Moldovenească.[27] Printre alți cercetători putem menționa pe L. Loscutova, N. Demcenco, Iu. Popovici, M. Marunevici, S. Curoglo, N, Spătaru Gh., A. Furtună, R. Osadci ș.a. Materialele de teren și rapoartele expedițiilor desfășurate ilustrează o activitate de cercetare intensă, inclusiv cu utilizarea metodei de documentare vizuală. Fotografiile au fost folosite ca surse primare în diverse studii etnografice, contribuind la înțelegerea detaliată a meșteșugurilor, vestimentației și obiceiurilor din diferite regiuni ale Republicii Moldova. Aceste imagini au ajutat la reconstituirea contextului social și cultural, oferind informații valoroase despre viața cotidiană a populației. Prin urmare, utilizarea fotografiilor în cercetările etnografice din RSS Moldovenească a fost esențială pentru documentarea și conservarea patrimoniului cultural, facilitând în același timp accesul la cunoștințe despre tradițiile autentice ale etniilor din regiune[28]. Materialele expedițiilor de teren conțin fotografii din timpul expedițiilor deosebit de valoroase pentru cercetarea culturii tradiționale și a proceselor etnice[29].

Arhivele științifice ale Academiei de Științe a Moldovei conțin un tezaur de materiale etnografice, inclusiv fotografii care documentează diverse aspecte ale culturii. Aceste fotografii nu doar că oferă o fereastră către trecut, dar sunt, de asemenea, un instrument eficient pentru cercetătorii care studiază evoluția și schimbările în cultura populară. Proiectele recente de digitizare a arhivelor etnografice vizează salvarea și promovarea acestor fotografii, asigurându-se că ele devin accesibile pentru cercetători și publicul larg. Digitizarea permite nu doar conservarea, ci și o mai bună utilizare a materialelor pentru studii academice, educație și promovarea patrimoniului cultural. În studiul cercetătoarei Olga Luchianeț „Fotografiile din albumele de familie ca sursă etnografică"[30], fotografia este apreciată ca un document istoric datorită capacității sale de a captura și conserva momente semnificative din trecut, oferind o fereastră asupra culturii, tradițiilor și vieții cotidiene ale unei societăți. În contextul articolului, se subliniază că fotografiile familiale, cum ar fi cele din albumul O. Ia. și A. M. Plămădeală, sunt considerate „megaizvoare" pentru înțelegerea dinamicii tradițiilor culturale și a proceselor de transformare socială. Aceste imagini nu doar că vizualizează aspecte ale vieții, dar servesc și ca mijloc de comunicare între generații, păstrând memoria celor care nu mai sunt în viață[31]. De asemenea, fiecare fotografie este însoțită de o poveste, iar fără contextul narativ, imaginea își pierde valoarea istorică. Astfel, fotografiile devin surse valoroase pentru cercetarea istorică și etnografică, oferind informații despre moda, obiceiurile și stilul de viață al oamenilor din diferite perioade[32].

Fotografia, ca formă de artă și tehnologie, a revoluționat modul în care percepem și studiem vestimentația, în special în contextul costumului nupțial. Articolul „Fotografia ca sursă de studiere a costumului nupțial" de Cercașin Marina[33], subliniază importanța fotografiei ca instrument de cercetare, evidențiind cum aceasta oferă o fereastră unică către trecut și permite o analiză detaliată a evoluției modei. Unul dintre cele mai relevante aspecte discutate în articol este autenticitatea pe care fotografia o conferă. Aceasta captează nu doar hainele, ci și contextul social și cultural în care acestea au fost purtate. Fotografiile din albumele de epocă, care s-au păstrat de-a lungul timpului, devin astfel o oglindă a realității istorice, permițând cercetătorilor să observe particularitățile costumului nupțial în diferite perioade și zone geografice. De exemplu, analiza fotografiilor de nuntă din Moldova, datând din sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, arată cum moda europeană a influențat costumul nupțial local, reflectând tendințele din marile capitale. Articolul subliniază, de asemenea, accesibilitatea fotografiilor în comparație cu piesele vestimentare originale, care pot fi fragile și greu de conservat. Această accesibilitate permite cercetătorilor să studieze o varietate de imagini pentru a

27. Valentin Zelenciuc, Iurii Popovici și Ludmila Loscutova, *Sărbătorile și ritualurile sovietice – mijloc important de educație comunistă a oamenilor muncii* (Chișinău, 1977); Valentin Zelenciuc, *Costumul scenic moldovenesc: Raioanele de nord ale Moldovei* (Chișinău: Timpul, 1985); Валентин Зеленчук, *Молдавский национальный костюм = Moldavian national costume* (Кишинев: Тимпул, 1985).

28. Adrian Dolghi, „Evoluția instituțională a cercetărilor etnografice în cadrul Academiei de Științe a Moldovei (1946–1969)" în *Salvgardarea și conservarea digitală a patrimoniului etnografic din Republica Moldova*, Ediția 1, 13 decembrie 2022 (Chișinău: Notograf Prim SRL, 2023), 13–29.

29. „Arhiva Etnografică Digitală". https://arhivaetnografica.ich.md

30. Ольга Лукьянец, „Фотографии семейного альбома О. Я. и А. М. Плэмэдялэ, как историко-этнографический источник", *Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă),* nr. 21 (2014): 53–58.

31. Ibid., 54.

32. Ibid., 56–57.

33. Marina Cercașin, „Fotografia ca sursă de studiere a costumului nuptial" în *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, Ed. Ediția VII, 15 iunie 2018 (Chișinău: Tipogr. „Biotehdesign", 2018): 31–33.

observa schimbările în stil, cromatică și detalii de design. De exemplu, se poate observa cum lungimea rochiei de mireasă și gradul de ajustare pe corp s-au schimbat de-a lungul decadelor, oferind indicii despre evoluția gusturilor și influențelor culturale.

Un alt punct important este evoluția tehnologică a fotografiei, de la imaginile alb-negru la cele colorate, care a îmbunătățit calitatea documentării vestimentației. Această evoluție a permis o captare mai detaliată a nuanțelor și texturilor materialelor, facilitând o analiză mai profundă a costumului nupțial. Astfel, fotografia se dovedește a fi un instrument indispensabil în cercetarea vestimentației, oferind nu doar o documentare vizuală a costumelor, ci și o înțelegere a contextului cultural și social în care acestea au fost create și purtate. Articolul cercetătoarei Cercașin Marina evidențiază cum, prin intermediul fotografiilor, cercetătorii pot explora nu doar aspectele estetice ale modei, ci și semnificațiile și valorile pe care acestea le reflectă în societate. Această intersecție între artă, istorie și antropologie face din fotografie o resursă esențială în studiul costumului nupțial.

Studiul „Fotografii în spațiul sacru al casei: Materiale ale ortodocșilor Inochentiști" V. Dmitriuk și A. Prigarin elucidează aspecte ale vieții comunității ortodocșilor inochentiști prin intermediul fotografiei[34]. Autorii au făcut „o încercare a descrierii și înțelegerii fenomenului, deja dispărut, de creare a unei realități deosebite în spațiul casei obișnuite prin intermediul fotografiilor egumenei Serafima de la mănăstirea rupestră a mișcării inochentiste. Fotografia este văzută ca un instrument de creare și simbolizare a acestor spații private sacre și propriei realități alternative. Chiar însăși spațiul este privit în trei dimensiuni. Prima din ele este chiar casa - fiind ca o entitate unitară, înzestrată cu proprietăți mistice specifice. A doua dimensiune este interiorul casei, rară sursă pentru studiul mișcării și credinței inochentiste. Iar a treia dimensiune este exemplul utilizării fotografiei ca un model sacru, asociat cu icoana și cu alte derivate ale ei"[35]. Din perspectivă metodologică articolul oferă soluții aplicate practice în cercetare, astfel din acest unghi este util în cercetarea subiectului valorificării fotografiei ca izvor și instrument al cercetării.

În anul 2015 un grup de etnologi, arheologi de la Institutul Patrimoniului Cultural din Republica Moldova și etnografi de la Institutul de Etnografie și Folclor „C. Brăiloiu de la București au realizat o cercetare monografică în satul Crihana situat în Sudul Republicii Moldova**.** În rezultatul cercetărilor a fost editată lucrarea „Crihana Veche: album monografic".[36] Albumul include informații despre evoluția istorică a satului, începând cu primele mențiuni documentare și continuând cu dezvoltarea sa în contextul social și economic al regiunii. O parte semnificativă a lucrării este dedicată culturii tradiționale, specifice comunității din Crihana Veche. Aceasta include și analize ale culturii materiale, ritualurilor, sărbătorilor și meșteșugurilor locale. În cercetările etnografice autorii compartimentului dedicat culturii tradiționale Cătălin Alexa, Carolina Cotoman, Lucian David, Ludmila Fulea, Raisa Osadci, Zina Șofraschi, Emil Țârcomnicu au folosit pe larg documentarea vizuală de teren. De asemenea au valorificat și documente fotografice culese din localitate. Astfel, Albumul este bogat ilustrat cu fotografii care surprind peisajele, arhitectura, costumele tradiționale și activitățile cotidiene ale locuitorilor. Aceste imagini nu doar că îmbogățesc textul, dar oferă și o perspectivă vizuală asupra vieții din Crihana Veche. Lucrarea subliniază importanța comunității locale în păstrarea și promovarea tradițiilor culturale, implicarea locuitorilor în proiecte de conservare și dezvoltare culturală. Albumul monografic „Crihana Veche" servește în calitate de resursă academică și ca un instrument de promovare a valorilor culturale ale satului. Prin documentare și ilustrarea tradițiilor locale, lucrarea contribuie la conștientizarea patrimoniului cultural și la stimularea interesului pentru istoria și cultura regiunii. [37]

Cercetătoarea Varvara Buzilă a valorificat fotografiile în cercetarea costumului popular din Republica Moldova prin utilizarea acestora ca surse esențiale pentru reconstituirea tradițiilor vestimentare. În lucrarea „Costumul popular din Republica Moldova : Ghid practic"[38], V. Buzilă subliniază importanța fotografiilor de epocă, realizate la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, care oferă dovezi

34. Виктория Дмитрюк и Александр Пригарин, „Фотографии в сакральном пространстве дома: Материалы православных-иннокентьевцев", *Revista de Etnologie și Culturologie*, nr. 18 (2015): 21–29.

35. Ibid., 21.

36. Vlad Cubreacov, Lozovanu Dorin, Vitalie Ajder [et al.], *Crihana Veche: album monografic.* Crihana Veche: album monografic, Editura Institutului Cultural Român, 2017.

37. Cătălin Alexa, Carolina Cotoman, Lucian David, Ludmila Fulea, Raisa Osadci, Zina Șofraschi, Emil Țârcomnicu, „Etnologie" în *Crihana Veche: album monografic*, ed. Vlad Cubreacov, Lozovanu Dorin, Vitalie Ajder et al. (București: Editura Institutului Cultural Român, 2017): 106–181.

38. Varvara Buzilă, *Costumul popular din Republica Moldova: Ghid practic* (Chișinău: Reclama, 2011).

vizuale ale modului în care costumele erau purtate și percepute în diferite contexte sociale și culturale[39]. Fotografiile au fost utilizate pentru a ilustra diversitatea pieselor vestimentare, croiurile și schemele ornamentale, contribuind astfel la o mai bună înțelegere a tehnicilor de confecționare și a esteticii costumului popular. V. Buzilă a dat prioritate fotografiilor de epocă față de cele actuale, considerându-le mai relevante pentru a vizualiza atitudinile și comportamentele legate de moștenirea culturală. De asemenea, cercetătoarea a folosit colecțiile de fotografii ale Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, completate cu materiale din alte arhive, pentru a aborda problemele portului local și național. Aceste imagini au fost esențiale în procesul de inventariere a costumului popular și în promovarea valorilor culturale, facilitând accesul tinerelor generații la tradițiile vestimentare. În lucrare observăm un exemplu în care fotografiile au fost valorificate în calitate de instrument în cercetarea etnologică, contribuind la documentarea, conservarea și revitalizarea costumului popular din Republica Moldova, precum și la educarea publicului cu privire la importanța acestuia în identitatea culturală a populației. În articolul „Complexitate și adaptabilitate în costumul de Podoima-Podoimița, Transnistria" este valorificată fotografia de epocă și fotografiile-document în analiza costumului popular[40]. În studiu observăm particularitățile costumului din localitate, care au fost documentate. În studiul cercetătoarei V. Buzilă „Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova (Propusă pentru înscriere în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO)" [41] distingem că pe lângă fotografiile de epocă și fotografiile recente sunt esențiale pentru documentarea și analiza evoluției acestui element de patrimoniu cultural. De exemplu, fotografiile realizate în cadrul expozițiilor de etnografie sau în timpul festivalurilor contribuie la sporirea vizibilității și promovarea cămășii cu altiță, ajutând la înțelegerea contextului social și cultural în care aceasta este purtată.

În plus, cercetătorii folosesc fotografia pentru a ilustra tehnicile de cusut, motivele ornamentale și semnificațiile asociate cu cămașa cu altiță. Aceste imagini pot oferi informații etnografice suplimentare, esențiale pentru fundamentarea științifică a dosarului de candidatură UNESCO, care vizează recunoașterea acestui element ca parte a patrimoniului cultural imaterial. Astfel, fotografia contemporană nu doar că documentează aspectele vizuale ale cămășii cu altiță, dar și contribuie la cercetarea și conservarea tradițiilor culturale, facilitând o mai bună înțelegere a identității culturale a comunităților din Republica Moldova.

Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică a constituit tematica unei mese rotunde desfășurate la Institutul Patrimoniului Cultural de la Chișinău, la 4 octombrie 2022. În cadrul evenimentului au fost abordate metodologic un șir de probleme, vom menționa nemijlocit cele referitoare la subiectul valorificării fotografiei în cercetare: Rolul fotografiei documentare în cercetările etnografice: recuperarea fotografiilor vechi în redarea imaginii oamenilor, a obiceiurilor și a satelor de odinioară (Ștefan Susai); Interferențe imagologice și etnoculturale prin prisma studiilor de istorie orală în comunitățile rurale de pe Valea Prutului: Cazul lui Onisifor Caraman din satul Leușeni, județul istoric Lăpușna (Valentin Arapu); Elucidarea obiceiurilor de familie de la Crihana Veche, raionul Cahul, axată pe metodologia de documentare vizuală Carolina COTOMAN, Cercetarea și demonstrarea categoriilor de port tradițional de la Crihana Veche, raionul Cahul, pe bază de suport metodologic vizual (Raisa Osadci); Fotografia ca sursă de cercetare și salvgardare a meșteșugului de realizare a hainelor tradiționale românești pentru sezonul rece (Ina Isac); metodele vizuale de cercetare ale culturii urbane (Nina Ivanova).

Utilizarea fotografiei în cercetările etnografice se dovedește a fi un instrument esențial pentru documentarea și reconstituirea vieții culturale și tradițiilor comunităților. Din analiza comunicărilor prezentate se desprind un șir de concluzii importante: Fotografia permite captarea și fixarea imaginilor obiectelor, persoanelor și peisajelor, oferind o sursă vizuală valoroasă pentru cercetători. Aceasta ajută la redarea detaliilor specifice ale obiceiurilor și tradițiilor, contribuind la o înțelegere mai profundă a contextului cultural; Combinarea fotografiei cu metode participative de cercetare etnografică permite o observație mai profundă a fenomenelor culturale. Fotografii și materiale video oferă posibilitatea

39. Ibid., 1, 2, 4, 6, 30, 42, 79, 92, 98.

40. Varvara Buzilă, „Complexitate și adaptabilitate în costumul de Podoima-Podoimița, Transnistria", *Buletin Științific. Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie (Serie Nouă)*, nr. 25 (2016): 97–115.

41. Varvara Buzilă, „Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova (Propusă pentru înscriere în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO)", *Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă „Akademos"*, nr. 1 (2021): 153–168.

de a analiza și observa detalii care pot fi pierdute în cadrul observației directe.[42]; Prin recuperarea fotografiilor vechi, cercetătorii pot reconstitui imagini ale vieții de odinioară, esențiale pentru studiile etnografice. Aceste imagini devin o resursă importantă în contextul depopulării satelor și pierderii tradițiilor[43]; Imaginile fotografice sunt utile nu doar pentru documentare, ci și pentru educație, servind ca material ilustrativ în seminare și consultații pentru cei care doresc să învețe despre meșteșugurile tradiționale[44]; Fotografia joacă un rol important în salvgardarea tradițiilor culturale, permițând revalorificarea obiceiurilor care s-au pierdut în timp. Aceasta contribuie la păstrarea memoriei colective și la promovarea identității culturale[45]. Din lucrările mesei rotunde distingem că fotografia nu este doar un simplu instrument de captare a imaginii, dar și un element fundamental în cercetarea etnografică, având un impact semnificativ asupra modului în care înțelegem și documentăm cultura și tradițiile comunităților.

Concluzii

Analizând experiența utilizării documentării vizuale în Basarabia și Republica Moldova concluzionăm că fotografia reprezintă un instrument de cercetare esențial în domeniul istoriei, etnologiei și studiilor culturale, având capacitatea de a capta și documenta realitățile sociale și culturale ale comunităților studiate. Aceasta oferă o reprezentare vizuală a tradițiilor, obiceiurilor și evenimentelor semnificative, ajutând la înțelegerea contextului în care au fost realizate fotografiile. Fotografiile originale și de diverse genuri conțin un potențial euristic deosebit, permițând cercetătorilor să extragă informații valoroase despre normele sociale, identitățile culturale și relațiile interumane. Analiza fotografiilor din perspective diverse, contribuie la o înțelegere mai profundă a fenomenelor studiate. Utilizarea fotografiei în cadrul investigațiilor etnografice de teren facilitează observația și documentarea detaliilor care altfel ar putea fi omise, îmbogățind datele colectate prin metode tradiționale de cercetare. Vizionarea împreună a albumelor foto poate îmbunătăți interacțiunea cercetătorilor cu subiecții studiului, stimulând discuții și reflecții despre experiențele și tradițiile comunității, ducând la o înțelegere mai nuanțată a subiectului. Fotografia nu doar documentează, ci și reflectă cultura, oferind o fereastră către valorile, credințele și practicile comunităților. Aceasta permite cercetătorilor să observe modul în care membrii comunității percep și interpretează propriile tradiții și identități.

Fotografiile sunt recunoscute ca surse valoroase de documentare istorică, oferind perspective unice asupra vieții sociale, culturale și economice din Basarabia și Republica Moldova. Utilizarea fotografiei în cercetările etnografice și istorice demonstrează o abordare interdisciplinară, combinând metode din sociologie, antropologie și istoria artei. Această integrare îmbogățește analiza și interpretarea fenomenelor culturale. Muzeele joacă un rol deosebit de important în conservarea și prezentarea patrimoniului cultural, iar utilizarea imaginilor în acest context este esențială pentru educația și sensibilizarea publicului. Arhivele vizuale create prin documentarea fotografică documentează trecutul, și servesc ca surse de inspirație pentru cercetările viitoare, facilitând o înțelegere mai profundă a identității culturale a etniilor conlocuitoare. Fotografia se dovedește a fi un instrument indispensabil în cercetarea istorică și etnologică, având capacitatea de a surprinde aspecte vizuale, emoționale și sociale ale vieții cotidiene, contribuind astfel la o mai bună înțelegere a complexității identității naționale și culturale din Basarabia și Republica Moldova. Sporirea valorificării documentelor fotografice și a

42. Carolina Cotoman, Raisa Osadci, „Elucidarea obiceiurilor de familie de la Crihana Veche, raionul Cahul, axată pe metodologia de documentare vizuală" în *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică: Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică*, Ed. Ediția a 3-a, 4 octombrie 2022 Chișinău (Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022): 11.

43. Stefan Susai, „Rolul fotografiei documentare în cercetările etnografice: recuperarea fotografiilor vechi în redarea imaginii oamenilor, a obiceiurilor și a satelor de odinioară". în *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică : Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică*, Ed. Ediția a 3-a, 4 octombrie 2022 Chișinău (Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022): 17.

44. Ina Isac, „Fotografia ca sursă de cercetare și salvgardare a meșteșugului de realizare a hainelor tradiționale pentru sezonul rece", în *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică: Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică*, Ed. Ediția a 3-a, 4 octombrie 2022 Chișinău (Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022): 16.

45. Valentin Arapu, „Interferențe imagologice și etnoculturale prin prisma studiilor de istorie orală în comunitățile rurale de pe Valea Prutului: Cazul lui Onisifor Caraman din satul Leușeni, județul istoric Lăpușna" în *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică: Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică*, Ed. Ediția a 3-a, 4 octombrie 2022 Chișinău (Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022): 8.

documentării vizuale în cercetare poate contribui semnificativ la completarea studiilor actuale și la dezvoltarea unor noi direcții de cercetare. În acest context, se propun următoarele recomandări pentru promovarea și integrarea documentării vizuale și a fotografiei în cercetările istorice și etnologice:

Este esențială digitizarea fotografiilor și a altor materiale vizuale pentru a le face accesibile atât publicului larg, cât și cercetătorilor. Aceasta va facilita nu doar conservarea, ci și utilizarea lor în studii academice și în educație.

Organizarea de expoziții temporare sau permanente care să prezinte fotografii istorice și contemporane, evidențiind tradițiile și cultura locală, poate atrage atenția asupra importanței patrimoniului cultural. Aceste expoziții ar putea include activități educaționale menite să sensibilizeze publicul.

Colaborarea cu școlile și universitățile în proiecte care utilizează fotografia ca instrument didactic. Atelierele de lucru, seminarele și cursurile despre istoria fotografiei și utilizarea acesteia în cercetare pot îmbogăți experiența educațională.

Încurajarea colaborării interdisciplinare între cercetători din diverse domenii, precum antropologia, istoria și artele vizuale, va permite explorarea și analiza fotografiilor din perspective multiple, îmbogățind astfel înțelegerea culturală.

Publicarea de articole, cărți și monografii care să integreze fotografiile ca surse de documentare este esențială. Aceste lucrări ar trebui să ofere analize detaliate și contextuale ale imaginilor, contribuind la recunoașterea valorii fotografiei ca document istoric.

Utilizarea rețelelor sociale și a site-urilor web dedicate patrimoniului cultural pentru a promova fotografiile și proiectele de documentare vizuală poate atrage un public mai tânăr și diversificat.

Încurajarea comunităților locale să participe la proiecte de documentare vizuală, oferindu-le oportunitatea de a contribui cu propriile fotografii și povești, poate ajuta la păstrarea memoriei colective și la promovarea identității culturale.

Stabilirea de parteneriate între muzee, instituții de învățământ și organizații non-guvernamentale pentru dezvoltarea unor programe comune de promovare a fotografiei ca instrument de cercetare și educație este esențială.

Prin implementarea acestor recomandări, se poate spori aprecierea și utilizarea documentării vizuale și a fotografiei în studiile istorice și etnologice, contribuind astfel la conservarea și promovarea patrimoniului cultural. Acest demers va îmbunătăți cercetarea și va întări legătura dintre trecut și prezent, facilitând o mai bună înțelegere a identității culturale.

Bibliography

Alexa, Cătălin, Carolina Cotoman, Lucian David, Ludmila Fulea, Raisa Osadci, Zina Șofraschi, and Emil Țârcomnicu. "Etnologie" [Ethnology]. In *Crihana Veche: album monografic* [Crihana Veche: monographic album], edited by Vlad Cubreacov, Lozovanu Dorin, Vitalie Ajder et al., 106–181. Bucharest: Editura Institutului Cultural Român, 2017.

Arapu, Valentin. "Interferențe imagologice și etnoculturale prin prisma studiilor de istorie orală în comunitățile rurale de pe Valea Prutului: Cazul lui Onisifor Caraman din satul Leușeni, județul istoric Lăpușna" [Imaginological and ethnocultural interferences through oral history studies in rural communities of the Prut Valley: the case of Onisifor Caraman from the village of Leușeni, historical county Lăpușna]. In *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică : Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică* [Modern ethnological research methodologies and techniques: Visual documentation as a source of ethnographic knowledge], Edition 3, 4 october 2022 Chisinau. 8. Chişinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022.

Arhiva Etnografică Digitală [Digital Ethnographic Archive]. https://arhivaetnografica.ich.md

Bâzgu, Eugen. "File din istoria artei fotografice în spațiul basarabean" [Files from the history of photographic art in the Bessarabian space]. *Revista ART-hoc,* supplement to no. 18 (2002): 3–5, 7–9, 11–16, 21–23, 25–26.

Bâzgu, Eugen. „File din istoria artei fotografice în spațiul basarabean" [Files from the history of photographic art in the Bessarabian space]. In *Arhitectura tradițională – memorie identitară* [Traditional architecture – identity memory], edited by Eugen Bâzgu, 435–441. Chisinău: Central Typography, 2018.

Buzilă, Varvara. "Arta cămășii cu altiță – element de identitate culturală în România și Republica Moldova (Propusă pentru înscriere în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității UNESCO)" [The Art of the High Hat Shirt - an element of cultural identity in Romania and the Republic of Moldova (Proposed for inscription in the UNESCO Representative List of the Intangible

Cultural Heritage of Humanity)]. *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*, no. 1 (2021): 153–168.

Buzilă, Varvara. “Complexitate și adaptabilitate în costumul de Podoima-Podoimița, Transnistria” [Complexity and adaptability in the costume of Podoima-Podoimița, Transnistria]. *Buletin Ştiinţific. Revista de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie (Serie Nouă)*, no. 25 (2016): 97–115.

Buzilă, Varvara. *Costumul popular din Republica Moldova: Ghid practic* [Moldovan Folk Costume: A Practical Guide]. Chisinau: Reclama, 2011.

Candu, Teodor. “O fotografie-tablou a personalului administrativ județean și comunal din județul Chișinău (1923)” [A Photo-Painting of the Members of the County and Communal Administration from the Chișinău County (1923)]. *Buletin Ştiinţific. Revista de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie (Serie Nouă)*, no. 31 (2019): 202–214.

Cercașin, Marina. “Fotografia ca sursă de studiere a costumului nuptial” [Photography as a source for studying bridal attire]. In *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători* [Contemporary trends in the development of science: visions of young researchers], Edition VII, 15 June 2018, 31–33. Chișinău: Tipogr. „Biotehdesign”, 2018.

Chiciuc, Ludmila. “Aspecte privind moștenirea științifică și culturală a Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940)” [Aspects of the scientific and cultural heritage of the Romanian Social Institute in Bessarabia (1934-1940)]. *Buletinul ştiinţific al Universităţii de Stat “Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, Seria “Stiinte Sociale”*, no. 2 (2019): 51–63.

Chiciuc, Ludmila. “Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de institutul social român din Basarabia (1934–1940)” [On the monographic field research carried out by the Romanian Social Institute in Bessarabia (1934-1940)]. *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*, no. 3 (2019): 86–94.

Chiciuc, Ludmila. “Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de institutul social român din Basarabia (1934–1940)” [On the monographic field research carried out by the Romanian Social Institute in Bessarabia (1934-1940)]. *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*, no. 3 (2019): 86–94.

Chiciuc, Ludmila. “Reflectarea activității Institutului Social Român din Basarabia (1934-1940) în paginile ediției periodice a instituției” [Reflection of the activity of the Romanian Social Institute in Bessarabia (1934-1940) in the pages of the periodical edition of the institution]. *Revista de Istorie a Moldovei*, no. 1-2 (2019): 115–135.

Colesnic, Iurie. “Misterele casei lui Șmakov” [The mysteries of Shmakov’s house]. *Revista de Ştiinţă, Inovare, Cultură şi Artă „Akademos”*, no. 4 (2018): 104–112.

Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută* [Unknown Bessarabia], Tom 1. Chişinău: Universitas, 1993.

Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută* [Unknown Bessarabia], Tom 3. Chişinău: Museum, 2000.

Colesnic, Iurie. *Basarabia necunoscută* [Unknown Bessarabia], Tom 4. Chişinău: Museum, 2002.

Cotoman, Carolina and Raisa Osadci. “Elucidarea obiceiurilor de familie de la Crihana Veche, raionul Cahul, axată pe metodologia de documentare vizuală” [“The elucidation of family customs from Crihana Veche, Cahul district, centered on visual documentation methodology”]. In *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică: Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică* [Modern ethnological research methodologies and techniques : Visual documentation as a source of ethnographic knowledge], Edition 3, 4 october 2022 Chisinau. 11. Chisinau: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022.

Cubreacov, Vlad, Lozovanu Dorin, Vitalie Ajder et al. *Crihana Veche: album monografic* [Crihana Veche: monographic album]. Bucharest: Editura Institutului Cultural Român, 2017.

Dmitriuk, Victoria, and Alexander Prigarin, “Фотографии в сакральном пространстве дома: Материалы православных-иннокентьевцев” [Photographs in the sacred space of the home: Proceedings of the Orthodox Innokentyevans]. *Revista de Etnologie şi Culturologie*, no. 18 (2015): 21–29.

Dohot, Mihai and Vladimir Nichiforov. “Mărturiile fotografice ale compozițiilor biologice executate de Franz Ostermann în colecțiile MNEIN” [Photographic records of Franz Ostermann’s biological compositions in the MNEIN collections]. In *Perspective contemporane în etnologie, muzeologie şi ştiinţele naturii: Programul și rezumatele comunicărilor* [Contemporary perspectives in ethnology, museology and natural sciences: program and abstracts], Edition XXXII, October 22, 2021, 40–41. Chisinau: Editura „Lexon-Prim”, 2021.

Dohot, Mihai. “Fotografii și maeștri ai fotografiei într-un album inedit din colecțiile MNEIN (II)” [Photographers and masters of photography in a unique album from the MNEIN collections (II)], *Buletin Ştiinţific. Revista de Etnografie, Ştiinţele Naturii şi Muzeologie (Serie Nouă)*, no. 27 (2017): 173–182.

Dohot, Mihai. "Stil și eleganță în fotografia basarabeană în cea de-a doua jumătate a secolului XIX" ["Style and elegance in Bessarabian photography in the second half of the 19th century"]. *Tyragetia. Serie nouă*, no. 2 (2017): 147–162.

Dohot, Mihai. *Imaginile fotografice de epocă – sursă de cunoaştere a societății basarabene (1854-1944)* [Vintage photographic images – a source of knowledge of Bessarabian society (1854-1944)]. Chisinau: Tipocart Print, 2022.

Dolghi, Adrian and Alina Felea. *Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812-1918)* [Illustrated Ethnohistorical Atlas of Bessarabia (1812-1918)]. Chisinau: S.n., 2017.

Dolghi, Adrian and Alina Felea. *Atlas etnoistoric ilustrat al Basarabiei (1812-1918)* [Illustrated Ethnohistorical Atlas of Bessarabia (1812-1918)], revised and updated edition. Iași: Editura Universității A. I. Cuza, 2021.

Dolghi, Adrian. "Evoluția instituțională a cercetărilor etnografice în cadrul Academiei de Ştiințe a Moldovei (1946–1969)" [The institutional evolution of ethnographic research at the Academy of Sciences of Moldova (1946-1969)]. In *Salvgardarea şi conservarea digitală a patrimoniului etnografic din Republica Moldova* [Safeguarding and digital preservation of the ethnographic heritage of the Republic of Moldova], Edition 1, 13 december 2022, 13–29. Chisinau: Notograf Prim SRL, 2023.

Hasnaş, Maria. "Fotografia – document și exponat. Retrospectivă" [Photography – document and exhibit. Retrospective]. *Tyragetia*, no. IV-V (1997): 287–291.

Hasnaş, Maria. "Unele considerații privind istoria fotografiei în Basarabia" [Some considerations on the history of photography in Bessarabia]. *Tyragetia*, no. IV-V (1997): 203–208.

Isac, Ina. "Fotografia ca sursă de cercetare și salvgardare a meșteșugului de realizare a hainelor tradiționale pentru sezonul rece" [Photography as a source for researching and safeguarding the craft of making traditional clothes for the cold season]. In *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică: Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică [Modern ethnological research methodologies and techniques: Visual documentation as a source of ethnographic knowledge]*, Edition 3, 4 october 2022 Chisinau. 16. Chisinau: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022.

Lukianet, Olga. "Фотографии семейного альбома О. Я. и А. М. Плэмэдялэ, как историко-этнографический источник" [Photographs of the family album of O. J. and A. M. Plamediale as a historical and ethnographic source]. *Buletin Ştiințific. Revista de Etnografie, Ştiințele Naturii şi Muzeologie (Serie Nouă),* no. 21 (2014): 53–58.

Nikolaev, Nikiphor. "Рост социалистической культуры молдаван села Журы" ["Growing socialist culture of Moldovans in the village of Jura"], *Советская этнография*, no. 2 (1951): 73–84.

Ploşniță, Elena. *Fotografia basarabeană [Basarabian photography]*. Chisinau: Cartdidact, 2005.

Popescu, Ioana. "Documentarea vizuală monografică, de la 'Tipuri' la Țărani" [Monographic visual documentation, from "Types" to Peasants"]. *Transilvania*, no. 8-9 (2016): 44–55.

Potârniche, Mihai. *Antologia fotografiei basarabene* [Anthology of Bessarabian photography]. Chisinau: Ed. Princeps, 2014.

Susai, Stefan. "Rolul fotografiei documentare în cercetările etnografice: recuperarea fotografiilor vechi în redarea imaginii oamenilor, a obiceiurilor și a satelor de odinioară" ["The role of documentary photography in ethnographic research: the recovery of old photographs in the image of people, customs and villages of the past"]. In *Metodologii și tehnici moderne de cercetare etnologică : Documentarea vizuală ca sursă de cunoaștere etnografică [Modern ethnological research methodologies and techniques: Visual documentation as a source of ethnographic knowledge]*, Edition 3, 4 october 2022 Chisinau. 17. Chisinau: Institutul Patrimoniului Cultural, 2022.

Țurcanu, Ion, and Mihai Papuc. *Basarabia în actul Marii Uniri de la 1918 = Bessarabia in the Act of the Great Union of 1918*. Chisinau: Ştiința, 2017.

Zelenciuc, Valentin and Iurii Popovici, Ludmila Loscutova. *Sărbătorile şi ritualurile sovietice – mijloc important de educație comunistă a oamenilor muncii* [Soviet holidays and rituals - important means of communist education of working people]. Chisinau, 1977.

Zelenciuc, Valentin. *Costumul scenic moldovenesc: Raioanele de nord ale Moldovei* [Moldovan stage costume: Northern districts of Moldova]. Chisinau: Timpul, 1985.

Zelenciuc, Valentin. *Молдавский национальный костюм = Moldavian national costume*. Chisinau: Timpul, 1985.